

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет агротехнологій та природокористування
Кафедра екології та ботаніки

До захисту
Допускається
Завідувач кафедри
Екології та ботаніки
_____Скляр В.Г.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим рівнем вищої освіти

на тему:

**«Оцінка стану біорізноманіття територій
Глухівської територіальної громади, перспективних
для надання природоохоронного статусу»**

Виконав:

(підпис)

Рицарєв М. О.

Науковий керівник:

(підпис)

Скляр Ю. Л.

Суми - 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра екології та ботаніки

Освітній ступінь – «Бакалавр»

Спеціальність – 101 “Екологія”

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Зав. кафедрою _____ Скляр В.Г.

“ 1 “ 09 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студентіві

Рицареву Михайлу Олеговичу

1. **Тема роботи** «Оцінка стану біорізноманіття територій Глухівської територіальної громади, перспективних для надання природоохоронного статусу»
2. **Затверджено наказом по університету** від “___” _____ 20__ р. №___
3. **Термін здачі** студентом закінченої роботи на кафедрі _____ 2024 року
4. **Вихідні дані до роботи:** літературні дані про території Глухівської територіальної громади перспективні для надання статусу природно-захисного фонду

Керівник дипломної роботи _____

Завдання прийняв до виконання _____

Дата отримання завдання «1» вересня 2021 р.

Скляр Ю. Л.

Рицарев М. О.

АНОТАЦІЯ

Рицарєв М. О. «Оцінка стану біорізноманіття територій Глухівської територіальної громади, перспективних для надання природоохоронного статусу». Дипломна робота освітнього рівня – бакалавр, на правах рукопису. Спеціальність - 101 Екологія. – Сумський національний аграрний університет. – Суми, 2024.

Дипломна робота викладена на 33 сторінках комп'ютерного тексту, включає 3 таблиці, 10 рисунків та 1 карту. Вона складається із вступу, 4 розділів, висновків і пропозицій, списку літератури, що включає 23 найменування.

Метою роботи було визначено: визначити території Глухівської територіальної громади, яким може бути наданий статус ПЗФ. Під час написання дипломної роботи використовувались загальноприйняті флористичні та геоботанічні методи.

Встановлено, що загальна кількість видів рослин, які зростають на території заказника становить 136. У складі флори не виявлені види, занесені до Європейського Червоного списку та до Бернської конвенції. У заказнику не зростають види, включені до Червоної книги України. Із числа видів рослин, занесених до «Переліку видів рослин, тварин і грибів, що підлягають особливій охороні на території Сумської області», на території заказника видів не виявлено.

На території Глухівської територіальної громади поширені лісостеги, сформовані із видів рослин, типових для регіону.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, біорізноманіття, фітоценоз

ANNOTATION

Mykhailo O. Ritsariev. "Assessment of the Biodiversity Status of the Territories of the Hlukhiv Territorial Community, Prospective for Granting Nature Reserve Status." Bachelor's thesis, manuscript status. Specialty - 101 Ecology. Sumy National Agrarian University. Sumy, 2024.

The thesis is presented in 33 pages of computer text, includes 3 tables, 10 figures, and 1 map. It consists of an introduction, 4 chapters, conclusions and proposals, and a list of references comprising 23 titles.

Objective: The objective of the work was to identify the territories of the Hlukhiv Territorial Community that could be granted the status of a nature reserve.

Methods: Commonly accepted floristic and geobotanical methods were used during the thesis preparation.

Results: It was established that the total number of species growing in the reserve is 136. The flora does not include species listed in the European Red List or the Bern Convention. There are no species in the reserve included in the Red Book of Ukraine. Among the plant species listed in the "List of plant, animal, and fungi species subject to special protection in Sumy region," none were found in the reserve.

The Hlukhiv Territorial Community is characterized by forest-steppe landscapes formed by plant species typical of the region.

Keywords: nature reserve fund, biodiversity, phytocenosis.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ).....	8
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	17
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	21
РОЗДІЛ 4. ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЙ, ПЕРСПЕКТИВНИХ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПЗФ (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ)	22
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ. Оцінка стану біорізноманіття територій Глухівської територіальної громади торкається актуальної проблематики збереження природних ресурсів та збалансованого розвитку нашого суспільства. В контексті зростаючої уваги до екологічних питань, особливо в рамках урбанізованих територій, оцінка стану біорізноманіття стає ключовою складовою для забезпечення стійкого розвитку та збереження природної спадщини. Розглядаючи Глухівську територіальну громаду, яка має значний потенціал як для розвитку, так і для збереження природних екосистем, ця тема набуває особливого значення. Оцінка біорізноманіття допоможе визначити унікальні екосистеми, які потребують особливої уваги та захисту, а також виявити фактори, що загрожують їхньому існуванню. Враховуючи потреби місцевого населення та збереження екологічно важливих зон, оцінка біорізноманіття може стати стратегічним інструментом для прийняття рішень щодо природоохоронного статусу територій. Проведення такого аналізу сприятиме створенню ефективної екологічної політики, спрямованої на збереження та використання природних ресурсів з урахуванням потреб сьогодення та майбутніх поколінь. Такий підхід дозволить зберегти біорізноманіття, збалансувати інтереси розвитку та збереження природи та створити стійке середовище для життя та розвитку місцевої спільноти.

Метою роботи було: визначити території Глухівської територіальної громади яким може бути наданий статус ПЗФ

Поставлена мета передбачала вирішення наступних **завдань роботи**:

1. Провести аналіз стану територій із природоохоронним статусом Глухівської територіальної громади, включаючи вивчення різноманітності видів та їх екосистем, їхнього стану збереження та впливу антропогенних факторів.

2. Визначити природоохоронний потенціал різних територій, ідентифікувати екологічно значимі об'єкти та визначити їхню вразливість перед загрозами.
3. Розробити рекомендації щодо надання природоохоронного статусу конкретним територіям Глухівської територіальної громади.
4. Оцінити стан біорізноманіття територій, перспективних для надання природоохоронного статусу
5. Оцінити естетичну цінність природних комплексів територій, перспективних для надання природоохоронного статусу
6. Підготувати пропозиції щодо надання природоохоронного статусу конкретним об'єктам та територіям з метою їхнього ефективного збереження та використання

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

1.1. Сучасні проблеми охорони біорізноманіття

Сучасні проблеми охорони біорізноманіття та управління природно-заповідними територіями в Україні є складними і багатогранними. Однією з основних проблем є недостатня фінансова підтримка та недостатні ресурси для ефективного управління заповідниками та іншими природно-заповідними об'єктами. Це призводить до нестачі коштів на проведення наукових досліджень, розробку та впровадження програм збереження видів та екосистем, а також недостатнього контролю за дотриманням екологічних правил. Іншою серйозною проблемою є незаконна рубка лісів, незаконний збір рідкісних рослин та тварин, незаконне полювання та незаконна забудова на територіях, що мають статус заповідника або природного заказника. Ці дії призводять до знищення природних середовищ, втрати біорізноманіття та загрози виживанню багатьох видів.

Однак, серед основних проблем в останні роки є війна, яка почалась в Україні 24 лютого 2022 року. Це вторгнення спричинило серйозні наслідки для охорони природи. Військові дії призводять до знищення екосистем, втрати видового складу та порушення природного балансу на територіях, що мають велике природне значення. За останніми підрахунками росіяни завдали збитків довкіллю України у розмірі 2,4 трлн грн. Удари по енергетиці спричиняють пожежі та викиди шкідливих речовин у повітря, а також після кожного удару залишаються відходи від руйнацій. Окрім цього найбільш вагомою загрозою для розглядаємого регіону є мінування територій, розорення ґрунтів в наслідок вибухів. Війна забезпечує негативний вплив на екологічну ситуацію, включаючи забруднення навколишнього середовища та руйнування екосистем. Також важливою проблемою є зміна клімату, яка впливає на екосистеми та

видовий склад наших природних територій. Зміна клімату може призвести до зміни ареалів видів, виникнення нових хвороб та шкідників, втрати різноманітності рослинності та тваринного світу. Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити більше фінансових ресурсів для природоохоронних заходів, посилити контроль за дотриманням законодавства у сфері охорони природи, залучити громадськість до управління природно-заповідними територіями та розвивати наукові дослідження для збереження та відновлення біорізноманіття. Крім того, важливо враховувати зміну клімату при розробці стратегій збереження природи та пристосування до нових умов.

1.2. Об'єкти природно-заповідного фонду Глухівської територіальної громади

У регіоні наразі функціонує 13 об'єктів природно-заповідного фонду. Для детальнішого огляду цих об'єктів та їхніх характеристик можна скористатися зведеною таблицею, яка містить інформацію про об'єкти природно-заповідного фонду Глухівської громади. Дані цієї таблиці надають можливість краще зрозуміти структуру та розміщення заповідних об'єктів у даному регіоні, а також визначити їхню важливість для збереження біорізноманіття та природних ресурсів.

Шалигинський заказник, є ландшафтним заказником загальнодержавного значення в Україні, розташований у Шосткинському районі Сумської області, поруч із селом Старикове та смт Шалигине (рис. 1.1). Заказник, створений у 1980 році, має площу 2868,1 га та знаходиться у віданні Шалигинського лісництва.

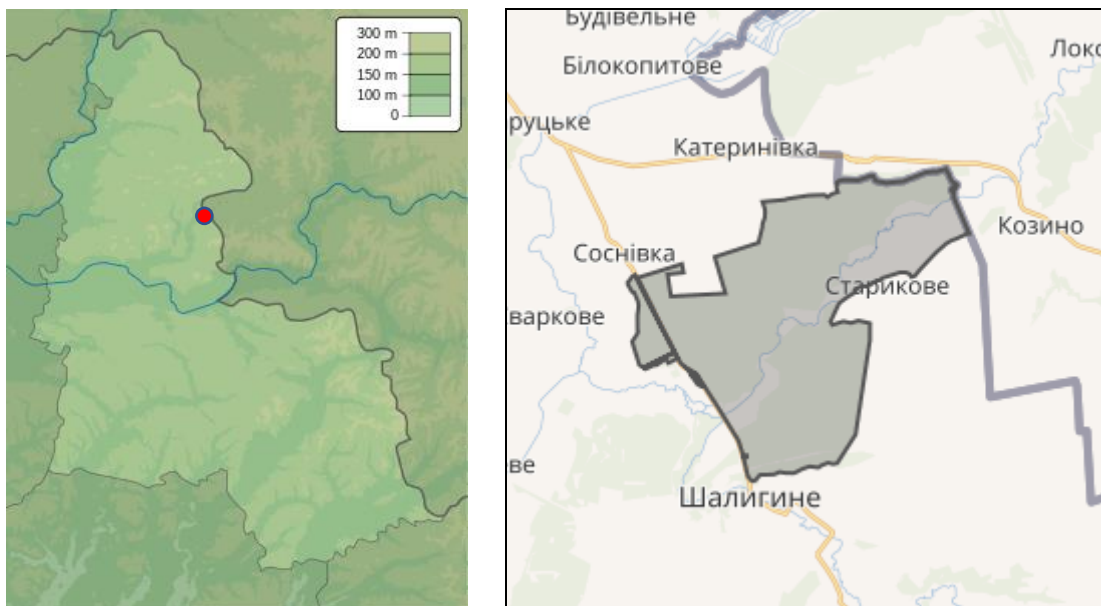

Рис. 1.1. Географічне розташування ландшафтного заказника «Шалигинський» [uk.wikipedia.org]

Територія заказника переважно вкрита лісами (рис.1.2), що зростають і в заплавах річок Обести та Клевені, та на їхніх терасах. Тут виділяються три значні лісові масиви – Берізка, Бір та Монастирське. Флора заповідного об’єкта різноманітна, з представленням широколистяних лісів, де зростають дуби, клени гостролисті та липи, а також ліщина в підліску.

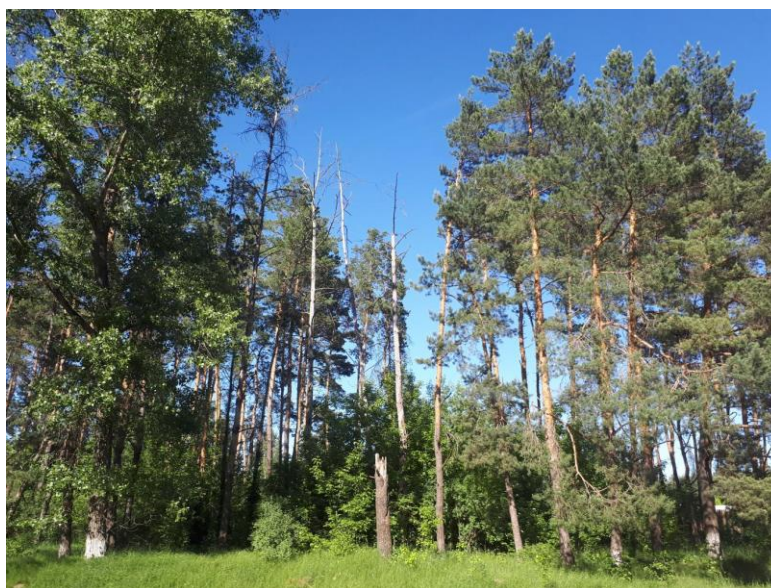

Рис. 1.2. Фото заказник Шалигинський [uk.wikipedia.org]

Також тут можна знайти дубово-соснові, вільхові та березові ліси, типові для лісової зони України. На деяких ділянках збереглися сосни, вік яких перевищує 200 років. В заповіднику також зафіксовано п'ять видів рослин, занесених до Червоної книги України, а також численні лікарські рослини та регіонально рідкісні види. Тваринний світ розмаїтий, зустрічаються свині дикі, лосі, сарни європейські, ондатри, видри річкові та різні види качок. У складі заказника "Шалигинський" включено об'єкт природно-заповідного фонду України — пам'ятку природи місцевого значення "Сосни", що має ботанічне значення[1].

Верхньоесманський заказник, має статус ландшафтного заказника місцевого значення в Україні, розташований у межах Глухівської територіальної громади Сумської області, поруч із селами Шевченкове та Землянка, що на захід від міста Глухова (рис. 1.3).

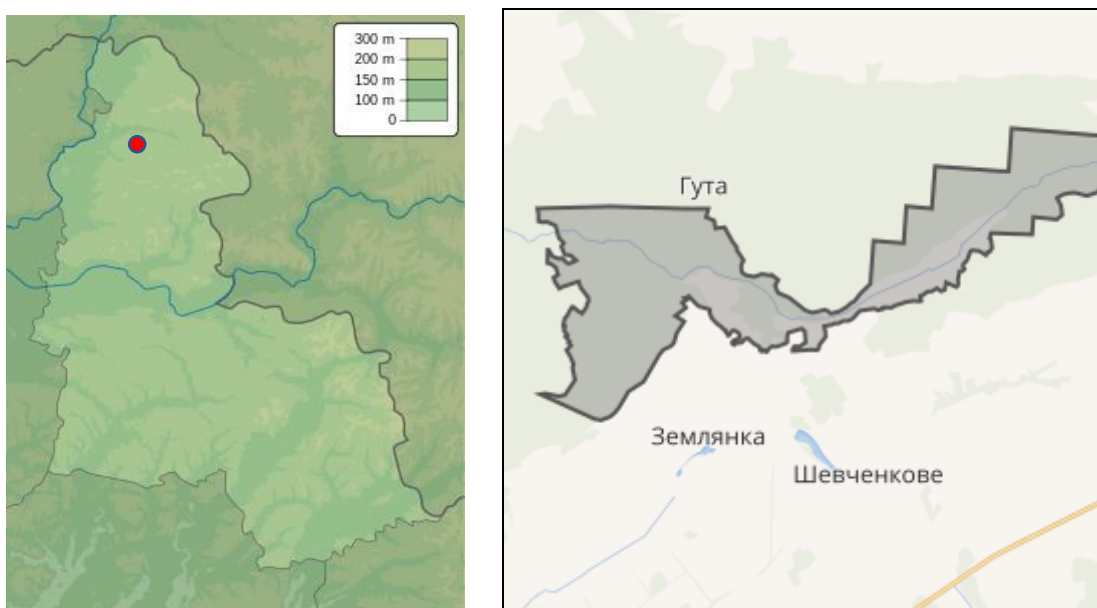

Рис. 1.3. Географічне розташування ландшафтного заказника «Верхньоесманський» [uk.wikipedia.org]

Заказник має площу 2160 га, статус якого було надано відповідно до рішень обласного виконкому від 25 вересня 1979 року № 662 та обласної ради від 13 жовтня 1994 року. Управлінням цієї території займаються Шевченківська

та Землянківська сільські ради, а також Державне підприємство "Глухівське лісове господарство" та Державне підприємство "Глухівський агролісгосп".

Мальовнича територія заказника розташована у верхів'ях річки Есмані. Заказник охоплює кілька лісових масивів, де переважають соснові та дубові дерева, розчленовані численними балками і ярами (рис. 1.4, 1.5).

Рис. 1.4. Сосновий ліс в межах заказника «Верхньоесманський»

[\[uk.wikipedia.org\]](http://uk.wikipedia.org)

Рис. 1.5. Мішаний ліс чорницевий у заказнику «Верхньоесманський»

[\[uk.wikipedia.org\]](http://uk.wikipedia.org)

Також на цій території можна знайти заболочені луки з невеликими озерцями. Тут збереглася лучна рослинність, а також зустрічаються угруповання болотяної, прибережно-водної та водної рослинності [1].

Гідрологічний заказник «Шагова», який має статус місцевого значення. Він розташований біля села Вікторове та має площу 136 га (рис. 1.6). Створений як об'єкт ПЗФ 18 листопада 2011 року.

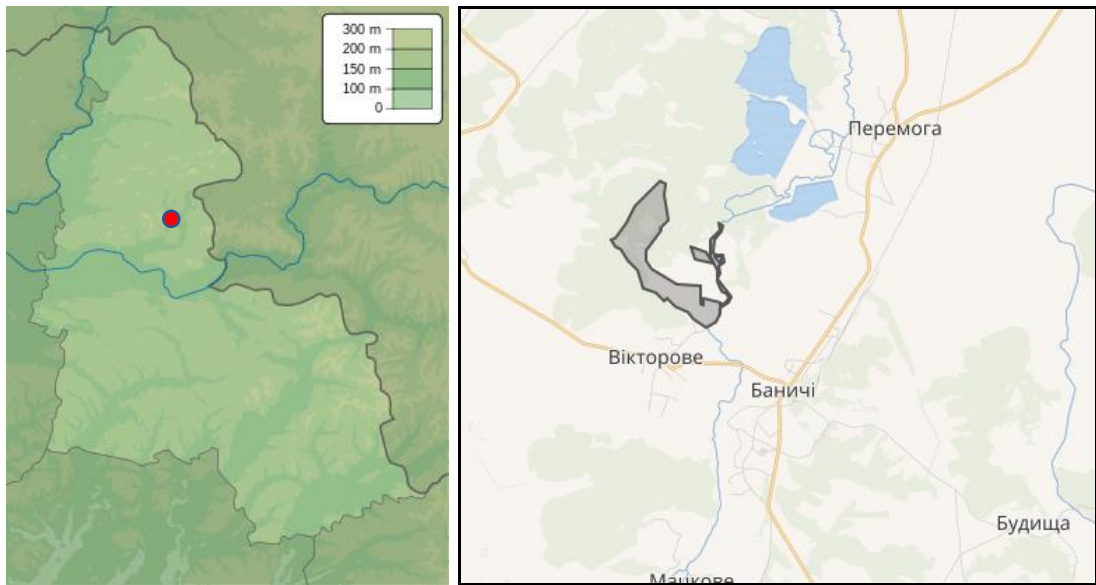

Рис. 1.6. Географічне розташування гідрологічного заказника «Шагова»

[uk.wikipedia.org]

Головна мета цього заказника полягає в збереженні в природному стані водно-болотного масиву у долині річки Есмань. Тут охороняються й масиви сіножатей. Заказник сприяє збереженню цих цінних компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття регіону.

Цей гідрологічний комплекс заплавних територій є осередком зростання рідкісних видів рослин, таких як пальчатокорінник травневий, а також рослинних угруповань із лататтям білим та глечиками жовтими, які занесені до Зеленої книги. Крім того, це місце мешкання різних видів тварин, які також занесені до Червоної книги України, таких як горностай, мінога українська, лелека чорна, шуліка чорна, видра річкова, кажан пізній та нетопир лісовий.

Також у складі заказника знаходиться гідрологічна пам'ятка «Джерело біля села Вікторове» площею 0,02 га [2].

Дівоча гора, має статус ботанічної пам'ятки природи місцевого значення, знаходиться на північному заході від села Студенок Глухівської територіальної громади Сумської області (рис.1.7). Цей об'єкт природно-заповідного фонду був оголошений 16 вересня 2004 року, і його площа становить 3 гектари.

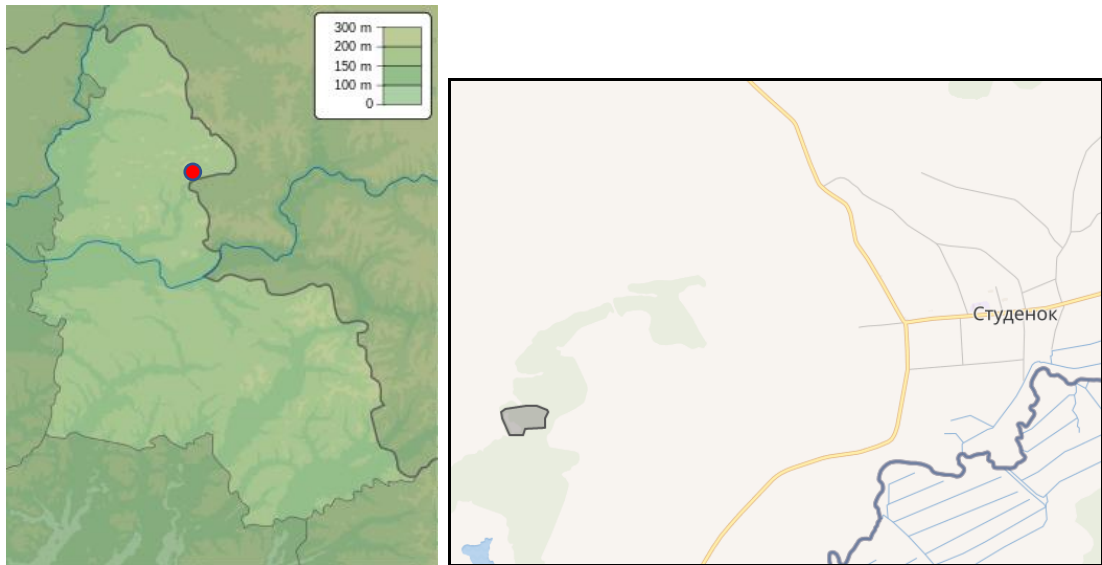

Рис. 1.7. Географічне розташування пам'ятки природи «Дівоча гора»

[uk.wikipedia.org]

Головна мета охорони цієї території - збереження пагорбу зі схилами крутизною 35-40°, де росте близько 100 видів лучно-степової рослинності. Серед них є такі рідкісні види, як ковила пірчаста та горицвіт весняний, які занесені до Червоної книги України, а також регіонально рідкісні льон багаторічний та жовтий, шолудивник Кауфмана[2].

Заруцькі джерела, також відомі як Джерела "Ключі 3", є гідрологічною пам'яткою природи та об'єктом природно-заповідного фонду Сумської області. Цей об'єкт був оголошений за рішенням Сумського Облвиконкому № 429 від 20 липня 1977 року та 19 жовтня 2000 року. Заруцькі джерела розташовані у підніжжі правого берега річки Клевень поблизу села Заруцьке (рис. 1.8). Площа цієї території становить 0,8 гектара.

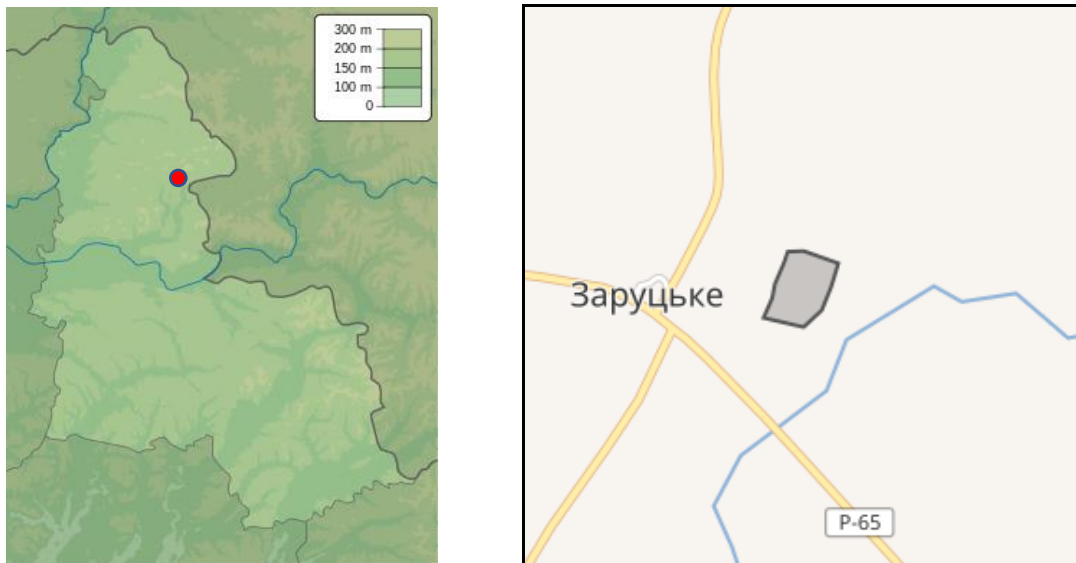

Рис. 1.8. Географічне розташування пам'ятки природи «Заруцькі джерела»

[uk.wikipedia.org]

Під охорону ця територія взята тому, що тут виходять на поверхню 13 джерел якісної, прозорої, смачної води. Виходять вони на поверхню з під крейдяної гори. Ці джерела становлять джерело живлення річки Клевень [3].

Сім джерел – це гідрологічна пам'ятка, що входить до складу об'єктів ПЗФ Сумської області. Цей об'єкт був оголошений Сумським Облвиконкомом (рішення № 504 від 27 вересня 1973 року). Місце розташоване на південний-схід від селища міського типу Шалигине, Шосткинського району (рис.1.9).

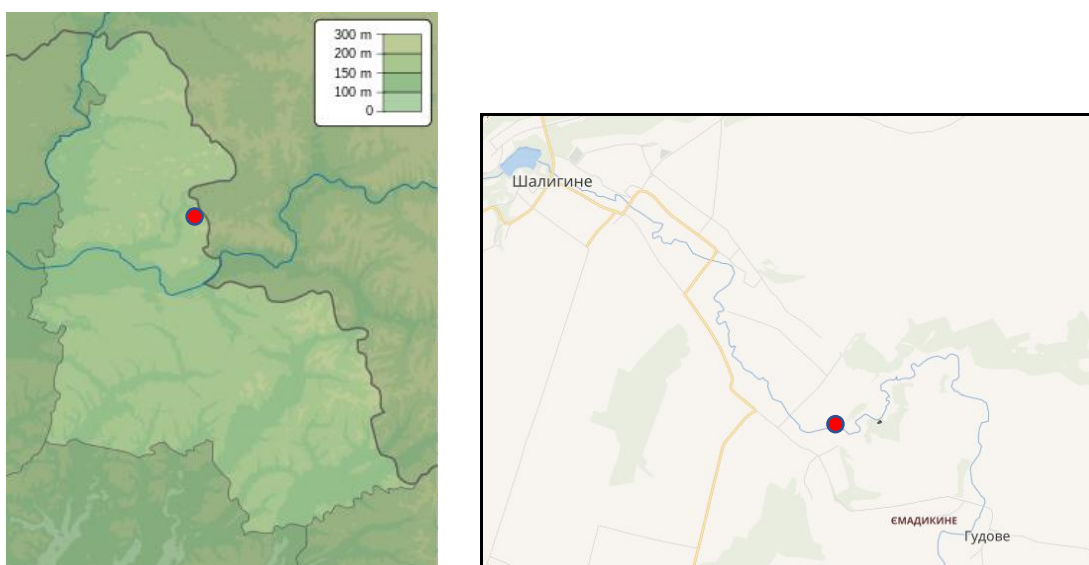

Рис. 1.9. Географічне розташування гідрологічної пам'ятки природи «Сім джерел» [uk.wikipedia.org]

Площа цієї території становить 0,5 гектара, а управління ним здійснюється агролісогосподарським підприємством «Глухівський агролісгосп». Сім джерел охороняється як унікальне гідрогеологічне утворення, яке складається з семи фонтануючих джерел води (рис. 1.10). Ці джерела розташовані одне біля одного і утворюють невелике озерце, що живить річку Лапуга, яка є притокою річки Обест. Крім того, об'єкт, раніше, дуже активно використовувався населенням для відпочинку.

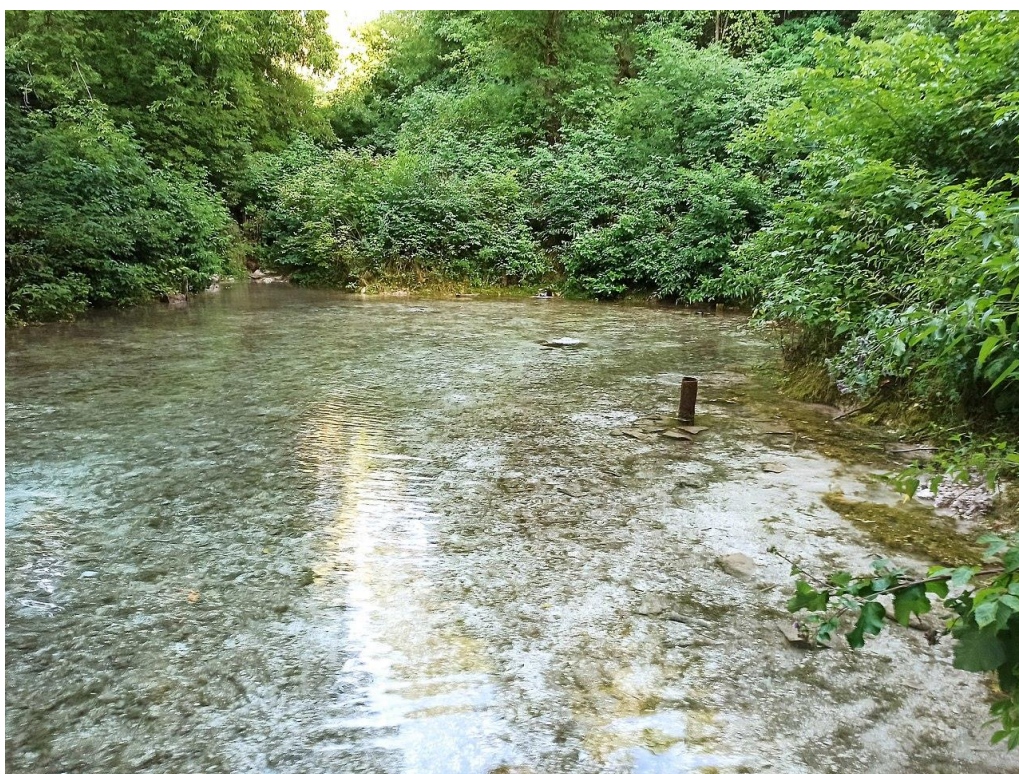

Рис. 1.10. Гідрологічна пам'ятка природи «Сім джерел»

[[https://uk.wikipedia.org/wiki/Сім_джерел#/media/Файл:Seven_sources_\(1\).jpg](https://uk.wikipedia.org/wiki/Сім_джерел#/media/Файл:Seven_sources_(1).jpg)]

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Територія досліджень відповідає Глухівській акумулятивно-денудаційній рівнині, що включає західні відроги Середньоруської височини). Загальний нахил поверхні Глухівської рівнини спрямований з північного сходу на південний захід, що обумовлено нахилом кристалічного фундаменту. Зазначена рівнина обмежена на заході долиною Десни, на півдні - долиною Сейму, а на сході виходить за межі Сумської області. Її розділяють на три частини: Путивльське, Кролевецько-Глухівське і Ямпільське плато. Територія досліджень насамперед пов'язана із Кролевецько-Глухівською структурою. У геоморфологічному плані територія безпосередньо потрапляє у межі поширення алювіальних рівнин, а саме заплавних (голоценових) терас. Їхнє формування насамперед пов'язано із двома водними артеріями, а саме річками р. Клевень та р. Есмань.

Есмань – це річка в у межах Шосткинського та Конотопського районів Сумської області. Права притока Клевені (басейн Дніпра). Есмань бере початок на північний схід від смт Червоного. Тече спершу на південний захід, у середній та нижній течії – переважно на південь, у пригірловій частині – знову на південний захід. Довжина Есмані – 50 км, а площа її водозбірного басейну 634 км². Похил річки 0,96 м/км. Річний об'єм стоку – 65 млн. м³. Долина річки коритоподібна, завширшки до 4 км, завглибшки до 40 м. Заплава двостороння, місцями (в середній течії) заболочена. Річище помірно звивисте, завширшки до 15 м. Використовується на зрошення, риборицтво. Споруджено чотири невеликі водосховища [21].

Клевень – це права притока Сейму (басейн Дніпра). Впадає до Сейму біля південної околиці села Камінь. Довжина річки 113 км (у межах області – 109 км), площа її басейну 2 660 км². Річний об'єм стоку – 280 млн. м³. Долина у верхів'ї V-подібна, нижче – ящикоподібна, ширина від 2–2,5 до 3,5–4 км. Заплава річки двостороння, подекуди заболочена; її ширина 1-1,5 км. Річище

помірно звивисте, на окремих ділянках каналізоване. Ширина його зростає від 3–15 м (у верхів'ї) до 30 м. (у пониззі); глибина 1,5–2,5 м. Відрегульовано понад 95 км річища. Похил річки 0,5 м/км. Живлення снігове і дощове. Замерзає на початку грудня, скресає на початку квітня. Перед льодоставом бувають льодові утворення (забереги, сало). На Клевені споруджено 11 шлюзів-регуляторів; у долині – меліоративна система «Клевень» [22].

Зима малосніжна, нестійка, помірно холодна, літо тепле і помірно вологе. Середня температура повітря за рік становить 6,4 - 7,5⁰ С. Середня температура січня (найхолоднішого місяця) - мінус 4,5 - 5,2⁰ С, середня температура липня (найтеплішого місяця) становить 19,9 - 20,6⁰ С. Абсолютний мінімум температури повітря зафіксований у січні 1987 року - 33⁰ С морозу, абсолютний максимум зафіксований у червні 1998 року та липні 1996 і 2002 рр., який досягав 36⁰ С тепла.

Зимовий період у регіоні здебільшого триває 104 – 117 днів – з 17-21 листопада до 5-14 березня, коли відбувається стійкий перехід середньої добової температури повітря до 0⁰ С у бік потепління та починається весна. Вегетаційний період (із середніми добовими температурами повітря 5⁰ С і вище) триває 197-204 дні, починається у середньому по області 4-7 квітня і закінчується 21-25 жовтня. Сума позитивних температур повітря вище 5⁰ С за цей період змінюється від 2775⁰ С на півночі до 3065⁰ С на півдні [4, 23].

Середня температура січня у регіоні становить - 7...- 8⁰ С, а липня – +19...+21⁰ С. Мінімальні температури можуть знижуватися до - 40⁰ С. Максимальні досягають +37⁰ С...+39⁰ С. Число днів із середньою добовою температурою повітря вище 0⁰ С складає 235 – 250.

Найнижча середня температура ґрунту на глибині 5 см характерна для другої декади жовтня і складає 8⁰ С. В 2004 році вона була мінімальною і складала всього 6⁰ С. Найвища температура ґрунту на цій же глибині спостерігається у липні і становить 24⁰ – 25⁰ С. Максимальна температура була

характерна для 1999 року у першій декаді липня, коли вона дорівнювала 30°C [23].

Для регіону досліджень характерне поширення таких різновидів ґрунтів: сірих лісових на лесовидних суглинках, чорноземів опідзолених, а також лучних і лучно-болотних на алювіальних відкладах[3].

Сірі лісові ґрунти загалом характеризуються відносно низькою родючістю, що є наслідком невисокого вмісту гумусу 1,5 – 2%. Мають слабокислу реакцію. На сірих ґрунтах ефективні всі види добрив, але в першу чергу вони потребують азотних.

Темно-сірі лісові опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені відрізняються значно більшим розвитком гумусового горизонту. Вони менш вилуговані, ознаки опідзолення у них виражені слабо. Вміст гумусу у верхньому горизонті різний: у легкосуглинкових різновидах - 2-2,5%, у середньо суглинкових - до 3,7%. Реакція слабокисла, а у деяких видів буває близькою до нейтральною [1].

З врахуванням комплексу фізико-географічних ознак, дана територія відповідає місцевості у межах якої панують заплавні ландшафти рівнин (лісові і лучно-болотні) [3].

Ліси займають площу в 33 тисячі гектарів і характеризуються великою різноманітністю деревних порід, серед яких провідними лісоутворювачами є дуб та сосна. Важливу роль у формуванні лісового покриву також відграють береза, липа, а також оски та вільха. Видове багатство фауни сформовано 41 видом ссавців та 160 видами птахів. Іхтіофауна територіальної громади нараховує понад 20 видів риб. Значним є багатство і різноманіття лікарських рослин. Ресурсний потенціал більшості із них ще недостатньо вивчений.

Глухівщина є сільськогосподарським регіоном, де сільськогосподарські угіддя займають площу 115,5 тис. га, що становить 6,8 % від площі сільгоспугідь області. У територіальній громаді працюють 23 сільськогосподарські підприємства різних форм власності та деякі досить

потужні промислові підприємствами. Усі вони чинять досить значний вплив на стан довкілля Глухівської міської територіальної громади. Часто цей вплив має негативний характер.

В той же час територія регіону досліджень відчуває і вплив промислових підприємств та автотранспорту. Раніш рівень забруднення атмосферного повітря в територіальній громаді, від роботи підприємств та використання транспортних засобів, складав близько 4,8 % від загального показника області [5]. Зараз рівень забруднення знизився завдяки закриттю багатьох підприємств і впровадженню нових технологій. Поліпшення стану водних ресурсів значною мірою відбулось завдяки проведеному ремонту очисних споруд. Однак, у зв'язку із зростанням активності ворожих обстрілів цієї території, особливо у 2023-2024 роках, рівень забруднення атмосферного повітря, гідросфери та ґрунтів збільшується. Окрім того, ведення бойових дій негативно впливає на біологічне різноманіття території і погіршує загальний екологічний баланс регіону.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методика проведення досліджень та вивчення стану територій, перспективних для надання їм природоохоронного статусу була адаптованою до вимог законодавства України та враховуючи специфіку природних умов та цілей роботи. Враховуючи пріоритети збереження біорізноманіття та природних ресурсів, було використано різноманітні підходи та методи досліджень. Першим кроком було проведення аналізу наявних даних та публікацій з біологічного різноманіття регіону, що стало основою для подальших досліджень. Польові роботи включали в себе інтенсивне обстеження території проектного заказника та прилеглих зон, що дозволило отримати детальні дані про біорізноманіття регіону. Проведення польових досліджень дозволило отримати детальну інформацію про природні умови та екосистеми, що існують у межах вивченої території. Аналіз результатів цих досліджень надав можливість краще зрозуміти біорізноманіття регіону та визначити необхідні заходи щодо його збереження.

На основі отриманих результатів був проведений аналіз стану використання земельної ділянки та складено планово-картографічний матеріал території. Особлива увага приділялася також вивченню фактичного стану використання земельної ділянки, оскільки це мало вирішальне значення для подальшого планування та розробки режиму використання території. Знання про цей аспект дозволило ефективно врахувати існуючі виклики та можливості для створення природоохоронного об'єкту.

Отже, методика проведення досліджень була комплексною та враховувала всі аспекти, пов'язані з охороною природи та створенням природоохоронних об'єктів. Цей процес вимагав великої кількості ресурсів, але він був вкрай важливим для забезпечення збереження біо- та ландшафтного різноманіття, й у цілому природних ресурсів для прийдешніх поколінь.

РОЗДІЛ 4

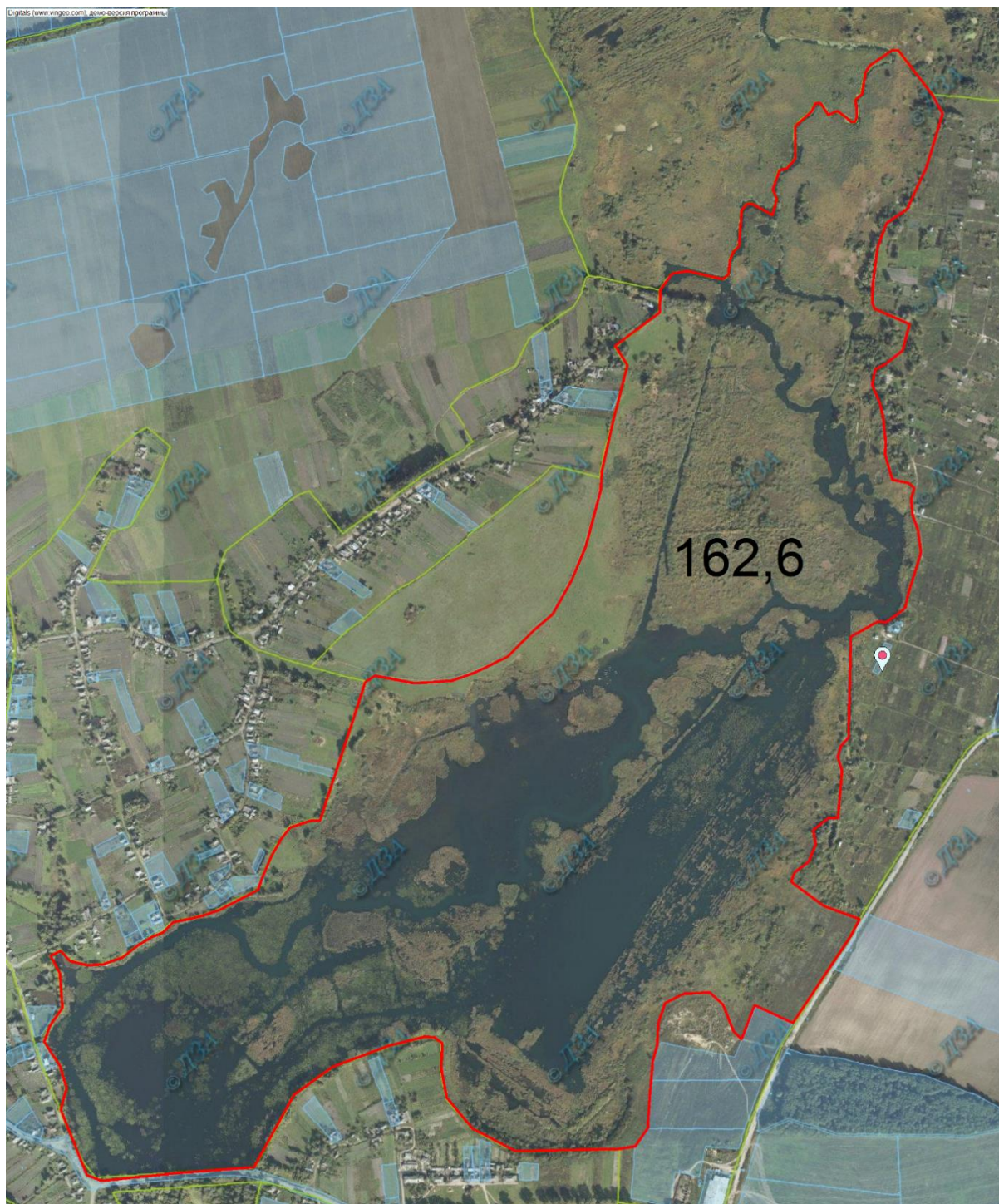
ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЙ, ПЕРСПЕКТИВНИХ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ПЗФ (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ)

У процесі проведення досліджень було детально вивчено природні комплекси території площею близько 160 га (рис. 4.1), розташованої на східній околиці села Некрасове в Глухівському районі. Це рівнинна місцевість з незначними хвилястими формами, розташована на відроггах Середньоросійської височини з незначним ухилом до русла річки Есмань та створеного на ній водосховища.

За фізико-географічним районуванням ця територія відноситься до Кролевець-Глухівського району Сумської схилово-височинної області в межах лісостепової зони. Щодо геоботанічного районування, вона належить до Кролевецько-Глухівського району Глухівсько-Орловського округу Середньоросійської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколистяно-лісової області.

Тут розташовані русло та заплава річки Есмань, яка є правою притокою річки Клевень. Ця річка має помірно звивисте річище та невеликий нахил. Чотири водосховища, утворені на річці, включають в себе водосховище Есмань, де активно поширюються вищі водні рослини, такі як глечики жовті (*Nuphar lutea* (L.) Smith) та інші.

Уздовж берегів річки росте повітряно-водна рослинність, серед якої очерет південний (*Phragmites australis*), комиш лісовий (*Scirpus sylvaticus* L.), осока гостровидна (*Carex acutiformis* Ehrh.), осока гостра (*Carex acuta* L.), осока лисяча (*Carex vulpina* L.), рогоз широколистий (*Typha latifolia* L.), частуха подорожникова (*Alisma plantago-aquatica* L.), сідач конопляний (*Eupatorium cannabinum* L.), півники болотні (*Iris pseudacorus* L.), гадючник в'язолистий (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim.).

Масштаб 1:10 000

 - межі досліджуваної території

Рис. 4.1. Карта-схема території пропонуваного заказника

На сухіших ділянках прибережної смуги поширені різноманітні види, серед яких важливе місце займають мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera* L.), приворотень звичайний (*Alchemilla vulgaris* aggr.), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*). Ці рослини утворюють монодомінантні угруповання, а також фітоценози з сіпівдомінуванням смовді болотної (*Peucedanum palustre* (L.) Moench). На цій території також зустрічаються численні популяції цінних лікарських рослин, таких як родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis* L.), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum* L.) перстач прямостоячий (або калган) (*Potentilla erecta*), та інші.

Прибережна смуга є місцем для розміщення деревно-чагарникової рослинності, де важливе значення мають верба ламка (*Salix fragilis* L.), осика (*Populus tremula* L.), вільха клейка (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth), береза повисла (*Betula pendula* Roth.) та інші види. Ці дерева утворюють невеличкі лісові масиви, сприяючи відновленню інших видів, таких як дуб звичайний (*Quercus robur*) та інші.

На суходільній території навколо водосховища також ростуть угруповання трав, які характеризуються значним видовим різноманіттям. На деяких ділянках домінує герань лучна (*Geranium pratense* L.), а на інших - мітлиця повзуча (*Agrostis stolonifera*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*). Тут також можна зустріти полин гіркий (*Artemisia absinthium* L.), полин звичайний (*Artemisia vulgaris* L.), моркву дику (*Daucus carota* L.), сідач конопляний (*Eupatorium cannabinum* L.), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), щавель кінський (*Rumex confertus* Willd.), щавель кислий (*Rumex acetosa* L.) та багато інших видів.

Рослинність у цьому регіоні представлена різноманітними угрупованнями, де домінують різні види злаків, такі як костриця лучна (*Festuca pratensis* Huds.), біловус стиснутий (*Nardus stricta* L.), а також мітлиці, зокрема *Agrostis capillaris* L. та *Agrostis canina* L. До співдомінантів злаків можуть відноситися такі види,

як подорожник ланцетолистий (*Plantago lanceolata* L.) або нечуйвітер волохатий (*Hieracium pilosella* L.).

Угруповання з кострицею лучною характеризуються багатством видового складу. Тут можна знайти хвощ польовий (*Equisetum arvense* L.), дзвоники розлогі (*Campanula patula* L.), різні види трав, таких як *Dactylis glomerata*, *Phleum pratense*, *Poa pratensis*, *Carex hirta*, а також *Vicia cracca*, *Ranunculus acris* L., *Achillea submillefolium*, *Veronica chamaedrys* L., *Oenothera biennis*, *Agrimonia eupatoria*, *Cichorium intybus*, *Trifolium montanum* L., *Trifolium arvense* L., *Centaurea jacea* L., *Hypericum perforatum*, *Genista tinctoria* L., *Veronica spicata* L., *Vicia cassubica* L., *Melandrium album* (Mill.) Garcke, *Tanacetum vulgare* L., *Verbascum lychnitis* L., *Eryngium campestre* L., *Galium verum* L. і багато інших.

В угрупованнях з біловусом та мітлицями додатково зростають такі види, як гвоздика Борбоша (*Dianthus borbasii* Vandas), льонок звичайний (*Linaria vulgaris* Mill.), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench), гикавка сіра (*Berteroa incana* (L.) DC.), *Rumex acetosa*, *Hylotelephium polonicum* (Blocki) Holub, *Potentilla argentea* L., *Succisa pratensis* Moench, *Fragaria vesca* L., *Artemisia campestris* L. та інші.

На суходільній території, що прилягає до ставу, часто трапляються угруповання куничника наземного (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth). Тут також можна зустріти такі види, як люпин багатолистий (*Lupinus polyphyllus* Lindl.), осока шершава (*Carex hirta* L.), мітлиця собача (*Agrostis canina* L.), горошок мишачий, жовтець їдкий, деревій звичайний, *Trifolium arvense* L., *Agrimonia eupatoria* L., *Oenothera biennis* L., *Potentilla anserina* L., *Artemisia vulgaris* L., *Conyza canadensis* (L.) Cronq., *Tanacetum vulgare* L., *Berteroa incana* DC., *Succisa pratensis* Moench, *Senecio vulgaris* L., *Phalacrolooma annua* (L.) Schimp., *Hieracium umbellatum* L., *Linaria vulgaris* Mill., *Eupatorium cannabinum* L., *Tussilago farfara* L., *Epilobium parviflorum* Schreb., *Cardamine pratensis* L., *Silene vulgaris* (Moench) Garcke, *Achillea millefolium* L., *Stachys palustris* L. та інші.

На сухих пасовищах і підмочених ділянках, розташованих в межах ставу, домінують мітлиці. Тут можна також знайти такі види, як фалка ланцетолиста (*Falcaria vulgaris* (Bernh.) Holub), лазоля звичайна (*Deschampsia cespitosa* (L.) P. Beauv.), різні види злаків, таких як *Agrostis canina* L., *Agrostis gigantea* Roth., *Festuca pratensis* Huds., *Holcus mollis* L., *Poa trivialis* L., а також *Juncus effusus* L., *Carex hirta* L., *Ranunculus repens* L., *Potentilla anserina* L., *Lotus corniculatus* L., *Hypericum perforatum* L., *Cirsium arvense* (L.) Scop., *Alopecurus pratensis*, *Daucus carota* L., *Fragaria vesca* L., *Geranium sanguineum* L., *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim., *Galium boreale* L., *Lathyrus pratensis* L., *Linum usitatissimum* L., *Salvia pratensis* L., *Senecio jacobaea* L., *Solidago virgaurea* L., *Tussilago farfara* L., *Veronica chamaedrys* L., *Melilotus officinalis* (L.) Pall., *Leontodon autumnalis* L., *Matricaria chamomilla* L., *Viola arvensis* Murray, *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Urtica dioica* L., *Mentha piperita* L., *Mentha aquatica* L., *Taraxacum officinale* Weber та багато інших видів.

Проведена естетична оцінка ландшафтів цієї території також засвідчує її значну соцологічну цінність та необхідність включення до природно-заповідного фонду (табл. 4.1, 4.2).

Таблиця 4.1

Географо-естетична оцінка ландшафту проєктованого заказника

№	Критерій	Бал			
		точка			середній
		1	2	3	
1.	Гармонія природних та антропогенних об'єктів	2	2	1	1,7
2.	Наявність на ділянці мальовничих урочищ, затишних куточків, де приємно відпочивати, насолоджуватись красою природи	2	2	1	1,7

Продовження таблиці 4.1

№	Критерій	Бал			
		точка			середній
		1	2	3	
3.	Наявність на ділянці визначних пам'яток, таких як химерні скелі, водоспади, вікові дерева, скупчення чарівних рослин, квітів, пам'ятки історії та культури	2	2	1	1,7
4.	Наявність на ділянці оглядових майданчиків, з яких відкриваються гарні краєвиди	1	2	2	1,7
5.	Виразність форм рельєфу	1	1	1	1
6.	Виразність водних об'єктів	0	2	2	1,3
7.	Різноманітність і чергування рослинних угруповань	2	2	2	2
8.	Різноманітність тваринного світу ділянки	2	2	2	2
Сумарний бал за критеріями					13,1

Таблиця 4.2

Психолого-естетична оцінка ландшафту проєктованого заказника

№ опорної точки і характер пейзажу, що відкривається	Дата спостереження	Час спостереження	Оцінка за критеріями балів			
			1. (С)	2. (З)	3. (Н)	4. (Д)
Лучна ділянка	1.08.2023	12:00	2	2	2	4
Ділянка на лівому березі	1.08.2023	13:00	4	4	2	2
Ділянка на дамбі	1.08.2023	14:00	4	4	2	2
Середній бал по кожному з критеріїв			3,3	3,3	2	2,7
Сума середніх балів за всіма критеріями й			11,3			

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Глухівська територіальна громада має досить розвинену мережу територій природно-заповідного фонду.

У межах Глухівської територіальна громада є ще багато територій, що мають соціологічну цінність та є перспективними для надання природохоронного статусу. До їхнього числа, зокрема належать русло та заплава річки Есмань біля с. Некрасове.

У межах зазначеної території представлене значне різноманіття природних угруповань, включаючи водні, повітряно-водні, чагарникові, лісові та лучні типи рослинності. Ці природні комплекси є типовими для Лісостепу України.

Ця місцевість відрізняється значним різноманіттям видів рослин, зокрема, лікарських. Популяції деяких з цих видів відзначаються великою чисельністю і високою життєвістю. Їх можна розглядати як генетичні резервати.

Проведена естетична оцінка ландшафтів цієї території також засвідчує її значну соціологічну цінність та необхідність включення до природно-заповідного фонду

ПРОПОЗИЦІЇ

З огляду на наявність гідрологічних об'єктів, що є важливими місцями для багатьох видів рослин і тварин, а також наукову, пізнавальну, еколого-освітню та рекреаційну цінність, ділянці долини р. Есмань біля с. Некрасове рекомендується надати території статус гідрологічного заказника місцевого значення "Некрасове". Це дозволить забезпечити ефективний захист цієї природної місцевості від будь-яких дій, що можуть загрожувати її цілісності і біорізноманіттю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Географічна енциклопедія України : [у 3 т.] / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К., 1989-1993.
2. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас-довідник. К.: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2016. 94 с.
3. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас-довідник. / [уклад.: Р. В. Бойченко, В. В. Вертель, О. Ю. Карлюкова та ін.]. 2-е вид., випр. та допов. К.: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2019. 96 с.
4. Глухівський район [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Глухівський_район
5. Характеристика Глухівського району [Архівовано 4 березня 2016 у Wayback Machine] на сайті Українських енциклопедій та словників [Архівовано 15 квітня 2010 у Wayback Machine].
6. Екологія Сумської області [Архівовано 28 січня 2012 у Wayback Machine] на сайті Revolution [Архівовано 27 травня 2010 у Wayback Machine].
7. Адміністративно-територіальний устрій Сумської області: Довідник / [уклад.: О. М. Губарев, Л. А. Мироненко]. Суми: ВАТ «Сумська друкарня», 2005. 200 с.
8. Клімат Сумської області: Монографія / [уклад.: І. В. Бойко, Т. В. Мельник]. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. 120 с.
9. Історія Сумщини в контексті історії України: Збірник наукових праць / [відповід. ред. В. М. Журавель]. Суми: СумДУ, 2014. 310 с.
10. Природні ресурси Сумської області: Навчальний посібник / [уклад.: М. М. Мельник, О. І. Черненко]. Суми: СумДУ, 2018. 180 с.
11. Історико-географічний атлас України / [уклад.: І. М. Дубинський, В. С. Ковальчук]. К.: Наукова думка, 2010. 250 с.
12. Екологія України: Монографія / [уклад.: П. І. Лапа, В. І. Смолій]. К.: Либідь, 2012. 320 с.

13. Атлас природних умов і ресурсів України / [уклад.: В. В. Стахів, М. Г. Чичуліна]. Л.: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 180 с.
14. Географія та економіка України: Підручник / [уклад.: О. О. Шевчук, Н. М. Герасименко]. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. 290 с.
15. Адміністративний устрій України: Довідник / [уклад.: С. В. Шевчук, А. Ю. Мороз]. К.: Держкомстат України, 2018. 240 с.
16. Ландшафти України: Посібник для студентів / [уклад.: Г. М. Головченко, О. В. Литвин]. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. 210 с.
17. Національні парки та заповідники України / [уклад.: М. В. Чубатенко, О. В. Синельников]. — Дніпро: Ліра, 2019. 160 с.
18. Історія міст і сіл України: Сумська область / [уклад.: О. В. Коваленко, В. М. Шевченко]. Суми: Університетська книга, 2016. 400 с.
19. Водні ресурси України: Монографія / [уклад.: І. О. Бутко, О. В. Пивоваров]. Одеса: Астропринт, 2014. 220 с.
20. Регіональна економіка України: Навчальний посібник / [уклад.: О. М. Амоша, В. І. Куценко]. Донецьк: ДонНУ, 2011. 310 с.
21. Есмань [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Есмань_\(притока_Клеvení\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Есмань_(притока_Клеvení))
22. Клевень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Клевень>
23. Кравченко З.П., Адаменко Т.І. Агрокліматичний довідник по Сумській області: (1986-2005 рр.). Кам'янець-Подільський, 2012. 203 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Самооцінювання кваліфікаційної роботи здобувачем

Критерій	Рівень			Коментар
Огляд літератури побудовано навколо основної проблеми, використано найактуальніші сучасні дослідження за темою, чітко відображено зв'язок між завданнями, поставленими в роботі, та попередніми дослідженнями			+ + +	
Надана конкретна та точна інформація про методи та дані (кількість, температура, тривалість, послідовність, умови, розташування, розміри тощо), методи пов'язані з іншими дослідженнями.		+ +		
Наведено конкретні результати з поясненнями та аналізом, порівняння з результатами інших досліджень, показано чіткий зв'язок проблеми з отриманими результатами			+ + +	
Надано пропозиції щодо удосконалення, що підкріплено відповідними обґрунтуваннями (прогноз, модель тощо)		+ +		
Висновки містять зв'язок з найважливішими аспектами попередніх розділів, підсумок ключових результатів, продемонстровано зв'язок між цією роботою та наявними дослідженнями зосереджена увага на суттєвих результатах, зазначено їх можливе застосування; подано обмеження, на які слід спрямувати майбутні дослідження.			+ + +	
Перелік посилань є повним та достатнім для вирішення завдань дослідження			+ + +	
Робота оформлена повністю відповідно до вимог			+ + +	
Робота не містить друкарських та граматичних помилок		+ +		

Підтверджую, що робота виконана мною самостійно, не містить академічного плагіату. Зокрема, у моїй роботі немає запозичення текстів, ідей чи розробок, результатів досліджень інших авторів без посилань на них, у тому числі буквального перекладу з іноземних мов чи перефразування, що видаються за свій текст, вирваних із контексту тверджень, цитат без лапок, фабрикації (вигаданих) даних чи фальсифікації (вигаданих і модифікованих на догоду бажаному висновку) результатів досліджень.

_____ Рицарев М. О.

ДОДАТОК Б

Декларація академічної доброчесності

Я, Рицарєв Михайло Олегович, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія» заочної форми навчання Сумського національного аграрного університету зобов'язуюсь дотримуватися принципів академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи. Я поінформований, що у разі порушення мною академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи, повинен буду нести академічну та/або інші види відповідальності і до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, в тому числі, кваліфікаційна робота може бути анульована з наступним відрахуванням із університету. Також усвідомлюю, що до мене у майбутньому може бути застосована процедура позбавлення ступеня вищої освіти та відповідної кваліфікації, якщо свідомо вчинене порушення академічної доброчесності не буде виявлено під час перевірки кваліфікаційної роботи на наявність текстових запозичень відповідно до встановленої в університеті процедури з використанням ліцензованих програмних продуктів.

10.05.2024 р.

_____ Рицарєв М. О.